ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2015. Випуск 79. С. 137–148
Ukrainian Literary Studies. 2015. Issue 79. P. 137–148

УДК 821.161.2(092)«18/19»:82.09І.Франко

ІВАН ФРАНКО ПРО ПЕТРА ОГІЄВСЬКОГО-ОХОЦЬКОГО, СЕМЕНА БЕНДАСЮКА ТА ГАННУ МОРДОВЦЕВУ

Олена ЛУЦИШИН

Інститут Івана Франка НАН України,
вул. Драгоманова, 18, Львів, Україна, 79005,
e-mail : olenkaluc@ukr.net

Досліджено три маловідомі постаті з епохи Івана Франка. Проаналізовано Франкову рецепцію творчості Петра Огієвського-Охоцького, ставлення І. Франка до діяльності москвофіла Семена Бендасюка, що знайшло свій вияв у поезії «Муж довір'я». Розглянуто побіжну згадку про «мордовцівські правки» у листуванні Василя Доманицького та Франка щодо видань «Кобзаря» Тараса Шевченка, згадано про зошит «Поэзия Тараса Григорьевича Шевченка 1847–1850, 1857–1859. А.Н.М.», що його власноручно переписала Ганна Мордовцева.

Ключові слова: епігон, москвофільство, поетична творчість, видавнича діяльність, епоха І. Франка.

Інститут Івана Франка НАН України працює над темою «Енциклопедія Івана Франка». У межах цього проекту підготовано відомості про осіб, заявлених у назві статті. Це персоналії з різних поколінь, відмінні за своїми естетичними і політичними уподобаннями, соціальним статусом і навіть національністю. Їх об'єднала постать І. Франка, який свого часу згадував про них у своїх працях (Петра Огієвського-Охоцького), творах (Семена Бендасюка) чи листах (Ганну Мордовцеву).

Дослідження про цих маловідомих для широкого загалу осіб допоможе краще пізнати епоху І. Франка, коло його наукових і позанаукових (значно ширших) зацікавлень, його суспільно-політичні симпатії та антипатії, що знайшло безпосереднє відображення у його творчості, і, зрештою, зрозуміти масштабність і його всебічність самого І. Франка.

У довіднику «Українська література у портретах і довідках» відомості про П. Огієвського-Охоцького вельми скупі: зокрема, зазначено, що роки його життя і смерті невідомі, а спадщина ще чекає свого видавця й дослідника [44]. Найповнішу інформацію про його біографію ми знайшли у статті Олександра Кониського «Біографічні замітки», поміщеній в альманасі «Ватра» (Стрий; Львів, 1887, с. 110–112) [17]. На жаль, точної дати смерті Огієвського встановити не вдалось.

Огієвський-Охоцький (Огієвський-Охотський; Охоцький-Огієвський) Петро Миколайович (справжнє прізвище – Огієвський (Огієвскій), псевдонім і криптонім: Охоцький (Охотський); П. О.; 5/17.10.1814, містечко Носівка (тепер місто, центр Носівського

району Чернігівської області) – після 1888, Чернігівщина) – український письменник, археолог, етнограф та фольклорист, видавець, православний священик на Чернігівщині, чернігівський протоієрей.

Народився в родині православного священика Миколи Огієвського (близько 1770 – ?), пароха Успенської церкви у містечку Носівка Ніжинського повіту Чернігівської губернії. Закінчивши Чернігівську духовну семінарію, прийняв духовний сан, з жовтня 1837 року став служити у храмі Святого архідиякона Степана (так звана Святостепанівська церква) в с. Данина (тепер с. Данине Ніжинського району Чернігівської області). Активно проповідував здоровий спосіб життя, виступав проти вживання парафіянами алкоголю (особливо горілки), дбав про піднесення їх моральності, проповіді читав українською мовою. Після тяжкої втрати – смерті єдиної дочки 16-літньої Оришки, переїхав у Ніжин, де посів парафію у церкві Спаса (1857). Біль втрати рідної дитини висловив у поетичній збірці «Думки на могилі» (Чернігів, 1856; підписано: Огієвскій П.). У зрілому віці продовжив навчання і, склавши екзамен у Чернігівський духовній семінарії, отримав ступінь «студента» (1861). У Ніжині очолив (став директором) урядове товариство, яке наглядало за тюрмами. За свідченням сучасників, «отут показалося його щире, любляче серце до “невольників”. Кого лиха доля закидала до суворої ніжинської тюрми, того там знаходила розвага і поміч от. Петра» [17]. П. Огієвський турбувався про ув’язнених, наставляв на праведний шлях, користувався авторитетом і повагою серед місцевої громади.

Літературну творчість розпочав 1852 року, опублікувавши у «Черниговских губернских вѣдомостях» етнографічне оповідання українською мовою «Крути не верти, а треба вмерти» (друковано російським шрифтом (так званою гражданкою) українські слова). Збирав матеріали про народні звичаї, пов’язані з новим роком, весіллям, похованням тощо, які частково опублікував сам: «Народные обычаи» («Чтение для солдат». –1873. – Кн. 6), а решту частково використав Борис Грінченко (який 1884–1900 [за винятком 1886–1887] працював у Чернігівському земстві) у своїх виданнях («Этнографическіе матеріалы, собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ» [Т. 1–3, 1895–1899] [55] та ін.). Свої художні твори (поезії, байки, пісні), фольклорні й етнографічні праці та ін. П. Огієвський публікував в урядовій газеті «Черниговские губернские вѣдомости», некрологи, опис поховальних обрядів та звичаїв – у «Черниговских епархиальных известиях». Автор «Слов и поучений» (Чернігів, 1880–1890-ті), згаданої вище збірки віршів та байок українською мовою «Думки на могилі», поетику якої дослідники окреслили як сентиментально-романтичну з натуралістичною маніфестацією особливої «міченості» героя, життєвий документ безутішного почуття, виповідь скорботи батька, який втратив доньку [15].

У статті «Михайло П[етрович] Старицький» [49] І. Франко назвав П. Огієвського серед числа епігонів Т. Шевченка: «Обік сих трьох видніших репрезентантів (П. Куліша, С. Руданського, О. Кониського. – *О. Л.*) мала доба Шевченкових епігонів ще кілька менших, як ось Глібова, Мову, Кулика, Огієвського, Чубинського» [46, т. 33, с. 236]. З Франковою оцінкою суголосна позиція Сергія Єфремова в його «Історії українського письменства» (К.; Лейпціг, 1919) щодо літературної постаті П. Огієвського: «Такий,

ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2015. Випуск 79

як у цих поетів, настрій у глибоких та сильних натур то поезію демонізму зроджує, як у Байрона, то поезію безмежного смутку, як у Леопарді, – у середніх же він дав тільки поезію безсилого зітхання й, замість світових проблем, самі "пісні крізь сльози" їм надихнув та поробив їх "співцями власного горя", не більше» [13]. Натомість О. Кониський побачив у збірці П. Огієвського «Думки на могилі» «місця, де автор підноситься до справжнього народнього ліризму» [17, с. 110].

У «[Плані викладів історії літератури руської. Спеціальні курси. Мотиви]» (написано: кінець 1894 – початок 1895; опубліковано: Радянське літературознавство. – 1958. – № 3. – С. 112–132) на сьомий семестр, пункт десятий І. Франко планував тему «Українська праця вроздріб: Полтавці (Кониський, Глібов, Огієвський)».

У «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.» (Львів, 1910) у розділі «50-ті роки на Україні» І. Франко констатував, що після розгрому Кирило-Мефодіївського братства перша половина 50-х років була періодом застою і страху перед усякою політичною думкою. «Українське слово або зовсім мовчить, або тулиться по провінційних російських часописах. Ітак, у "Черниговских губернских ведомостях" 1853–1858 р. друкуються вірші і байки Леоніда Глібова […] і Огієвського, який 1854 р. видав також окремо в Чернігові "Думки на могилі"» [46, т. 41, с. 301]. Насправді збірка вийшла 1856, цю помилкову дату повторено в ЕУ [32], УРЕ [22] та ін.

У розділі цієї ж праці «80-ті роки в Галичині», аналізуючи українські альманахи та збірники, серед публікацій альманаху «Ватра» І. Франко назвав «Біографічні замітки» О. Кониського, котрий помістив «причинки до біографій Василя Гречулевича та Петра Охоцького-Огієвського, якого вірш "Пані і дві челядки" був також надрукований у "Ватрі"» [46, т. 41, с. 353]. Йдеться про публікацію: Кониський О. Біографічні замітки [Вступна частина і біографії: В. Гречулевича, П. Охоцького-Огієвського, О. Шишацького-Ільїча, П. Морачевського, П. Кузьменка, А. П. Свидницького] [117, с. 105–118], там само у замітці про Огієвського Кониський опублікував його байку «Панѣ і двѣ челядки», яка була перекладом-переспівом байки І. Крилова (1769–1844) «Госпожа і две Служанки» (Новые басни. – Ч. 5. – 1816. – С. 5–6) і вперше її опубліковано на сторінках газети «Черниговские губернские вѣдомости» (1853) [12].

У статті «Українська альманахова література» (1887) [50; в українському перекладі: 46, т. 27, с. 95–108], аналізуючи наукову частину «Ватри», у переліку І. Франко назвав «"біографічні нотатки" до біографій кількох досі маловідомих українських письменників» О. Кониського [46, т. 27, с. 104]. О. Огоновський у своїй «Історії літератури руської» використав у статті про п. Огієвського з посиланням на публікацію у «Ватрі» «Біографічні замітки» О. Кониського [34; 33].

Альманах «Ватра» є в особистій бібліотеці І. Франка [6]. У фонді О. Кониського в ІЛ (Ф. 77) зберігаються три листи (1876) П. Огієвського-Охоцького до О. Кониського.

Наступна персоналія нашого дослідження Семен Бендасюк.

Бендасюк Семен (Симеон) Юрійович (1.V.1877, с. Скопівка, нині Коломийського району Івано-Франківської області – 31.XII.1964 (за іншими даними – I.1965), Львів) – галицький громадський діяч, історик, журналіст та публіцист, що належав до москвофільського напряму.

Народився у селянській родині. Закінчив гімназію у Коломиї (1900), правничий факультет Львівського університету (1905). Працював керівником русофільської бурси у Коломиї. Після закінчення університету деякий час був помічником нотаріуса, згодом у бібліотеці «Народного Дому» у Львові помічником бібліотекаря, співпрацював з газетою «Галичанинъ», займався громадською діяльністю, був активним учасником товариства імені Михайла Качковського (Общество имени Михаила Качковского, 1910–1912 роки – секретар цього товариства), дописував до львівської русофільської газети «Прикарпатская Русь», студентського журналу «Новая жизнь», публікував нариси і статті у виданнях «Галицько-руської матиці» («Галицко-руская матица»), «Ставропігійського інституту» («Ставропигийный институт»).

У березні 1912 року С. Бендасюка було заарештовано разом з православними священиками Максимом Сандовичем, Ігнатієм Гудимою, студентом-юристом Василем Колдрою та звинувачено у шпигунстві та державній зраді. Їх звинуватили у тому, що з 1909 до березня 1912 року за взаємною згодою вони у Львові та інших місцевостях робили дії, скеровані на відторгнення Галичини або її частини від Австрійської імперії. С. Бендасюку, зокрема, ставили у провину те, що він підтримував зв'язки з суспільними колами Росії, їздив туди (у тому числі на гоголівські урочистості у Москві 1909 року), брав активну участь в організації російських бурс для учнів середніх навчальних закладів і жіночих пансіонів у містах Галичини, що написав і видав граматику російської мови для галичан, що був посередником між російськими колами і православними священиками Галичини і разом з тим організатором православ'я в Галичині. Понад два роки слідства він провів у львівській тюрмі, але на суді присяжних у 1914 році його та товаришів було визнано невинними (6.VI.1914), захистом колегії з п'яти адвокатів керував М. Глушкевич.

Рятуючись від подальших переслідувань, перед початком Першої світової війни С. Бендасюк виїхав до Російської імперії. Прийняв православ'я у Харкові. Проживав у Ростові-на-Дону, Таганрозі, Бердянську. У часі російської окупації Львова (1914–1915) приїхав до міста, щоб працювати у редакції газети «Прикарпатская Русь» і у шкільній комісії при Народній раді Прикарпатської Русі. При відступі російської армії, виїхав до Росії. Після більшовицького перевороту 1917 року емігрував до США (1918–1927), був редактором газети «Прикарпатская Русь» в Нью-Йорку, згодом редагував газету «Правда» у Філадельфії, як член Народної ради Прикарпатської Русі і секретар товариства імені Михайла Качковського був делегатом на III Всезагальному карпаторуському конгресі у Нью-Йорку (1919/1920). 1927 року (за іншими даними – 1928) повернувся до Львова. Був членом Львівського Православного братства (з 1936 – член правління) і редактором його друкованого органу – журналу «Воскресение» (1934–1937), старостою православного приходу при храмі Святого Георгія (повна сучасна назва: храм Великомученика Георгія Побідоносця, м. Львів, вул. Короленка, 3; 1945–1962), редактором газети «Наука» (популярного видання Товариства імені Михайла Качковського) та секретарем «Галицько-руської матиці», працював в архіві Ставропігійського інституту (до 1939). Друкувався у львівській газеті «Русский голос», редагував третій і четвертий випуски «Талергофского альманаха» (повна назва в оригінальній орфографії: «Талергофскій альманахъ. Пропамятная книга австрійскихъ жестокостей, изувѣрствъ и насилій надъ карпато-русскимъ народомъ во время всемірной войны 1914−1917 гг.»); (1930, 1932).

Помер 31.XII.1964 року на 88 році життя у Львові, похований на Личаківському цвинтарі (5.I.1965), у гробівці О. Мончаловського – братській могилі російських журналістів, в якій спочивають галицько-руські письменники та журналісти москвофільського напряму (поле № 72).

Автор праць «Алексей Васильевич Кольцов. Русский поэт-крестьянин» (Львів, 1909), «Николай Васильевич Гоголь. Его жизнь и сочинения» (Львів, 1909), «Грамматика русского литературного языка для русских в Галичине, Буковине и Угрии» (Львів, 1909), «Граф Лев Николаевич Толстой, его жизнь и писательская деятельность» (Львів, 1911), «Осип Андреевич Мончаловский» (1929), «Первые памятники русской переписки Д. И. Зубрицкого» (1932), «Общерусский первопечатник Иван Федоров и основанная им Братская Ставропигийская печатня во Львове» (Львів, 1934), «Культ А. С. Пушкина на Галицкой Руси» (Л.,1937), «Учено-литературное общество "Галицко-руская Матица во Львове"» (1930), «Историческое развитие украинского сепаратизма» (Львів, 1939), «Австро-Венгрия и Талергоф» (1938), спогадів «Памяти о. Максима Сандовича» (Львів, 1935), «Единство Руси» (1935).

І. Франко згадав ім'я Бендасюка у поезії «Муж довір'я» (1915) [47, т. 52, с. 229] для створення сатиричного образу потенційного претендента на довірену особу російського царя в Галичині у часи російської окупації Львова 1914–1915, як одного з тих, кого цар планував підкупити, щоб «на злодійства шлях пустити, на шпіонство наустити».

«Тому царю хваленому
Для війн, не для перемир'я
Хто ж то буде муж довір'я?
[…]
Поласився Бендасюк,
Що їв хліб із царських рук.
Та всі якось дриґотіли,
Не те вдали, що хотіли,
Царю в ласку не попали,
Хоч талант не закопали» [47, т. 52, с. 229].

Постать С. Бендасюка як одного з лідерів галицького москвофільства, який активно підтримував русифікаторські дії Росії в Галичині, особливо під час експансії Галичини Росією, І. Франко зобразив у своєму вірші в іронічному ключі, висловлюючи таким способом своє негативне ставлення до діяльності цієї особи. Йдеться не про особистісні симпатії чи антипатії, а швидше про світоглядні та політичні розбіжності. І. Франко засуджував москвофільство як шкідливу для розвитку української суспільності ідеологію, як інструмент імперської політики Росії. У статті «"Ідеї" й "ідеали" галицької москвофільської молодежі» (первісна назва «Щирість тону і щирість переконань» [48] (окреме видання, Львів, 1905) він звинуватив москвофілів у тому, що у них взагалі нема ніяких переконань і ніяких вироблених ідей, «ви силою інерції держитеся шаблонів, вироблених не вами, напряму, якого мета одна – нажива, кар'єра, особиста користь, а при тім бажання звільнити себе від обов'язку важкої праці для добра найближчого, рідного вам народу» [46, т. 45, с. 419]. І. Франко радив москвофілам «скинути пиху з серця і пра-

цювати для того народу, користуючись його мовою і вірячи в те, що коли органічно, від кореня розвинуться і процвітуть усі частини великого східнослов'янського племені, коли святотатські руки не будуть обрубувати та нівечити одну часть, аби тим краще буяла друга, то тоді зложиться з них цілість і єдність краща, багатша, гармонійніша, ніж се тепер може снитися різним шовінізмом затуманеним головам» [46, т. 45, с. 422]. Очевидно, І. Франко знав про діяльність С. Бендасюка у Галичині, адже його судовий процес 1914 року широко висвітлювали у тогочасній пресі. Поезію «Муж довір'я» вперше опубліковано 2008 року, тому С. Бендасюк не міг знати, що про нього є згадка у Франковому вірші.

У спогадах особистого секретаря І. Франка М. Колодія зазначено: «Бендасюк не раз кланявся докторові Франкові на вулиці, хоч він з ним не знайомий» [16].

Ганну Мордовцеву Франко ніколи не згадував у своїх працях, проте результат її роботи (про що буде сказано згодом детальніше) став предметом обговорення у листуванні Івана Франка з Василем Доманицьким.

Мордовцева (Мордо́вець) Ганна (Анна) Никанорівна (дівоче прізвище – Залетаєва, у першому шлюбі – Пасхалова; псевдоніми: А. Б–з; А. Б–н; А. Б–ц; А. Михайлова; 8/20.10.1823, Саратов, тепер РФ – 21.12.1885/2.01.1886, там само) – російська поетеса, перекладачка, етнограф, фольклористка, художниця, дружина Д. Мордовця (1830–1905), мати російського композитора Віктора Пасхалова (1840–1885) та відомого на початку ХХ століття російського політика і письменника Клавдія Пасхалова (1843–1924).

Народилася у родині саратовських дрібнопомісних дворян. Її батько Никанор Петрович Залетаєв служив у Саратовській конторі опікунства іноземних поселенців, а згодом у Казенній палаті [38]. Здобула ґрунтовну домашню освіту, опанувала, крім російської, сім мов (англійську, італійську, французьку, латинську, німецьку, польську, українську), прекрасно знала поезію, музикувала. Дім матері Пасхалової був одним із постійних місць зібрань гуртка, куди приходила критично налаштована демократична інтелігенція, інтелектуальна еліта міста. 1839 року у 16 років Анну видали заміж за впливового столичного чиновника – директора Сенатської типографії, вдвічі старшого за неї, Никандра (Нікандра) Васильовича Пасхалова. Упродовж 1841–1850 років (за іншими даними, 1839–1848) жила у Петербурзі. Навіть народження п'ятьох дітей не завадило її прагненню осягати і пізнавати нове. Хронічний алкоголізм чоловіка, жорстоке поводження з дітьми призвів до того, що 1850 року (або 1848) Г. Пасхалова отримала окреме так зване «свідоцтво на життя» (що означало фактичне розлучення) і разом з дітьми повернулася до Саратова в батьківський дім. В її оточенні були непересічні особистості: Микола Чернишевський (він викладав словесність у гімназії, де вчився син Г. Пасхалової), Олександр Пипін, Данило Мордовець (був репетитором її дітей, а згодом став їхнім вітчимом), Микола Костомаров, який відбував заслання у Саратові та інші.

Як згадував в автобіографії М. Костомаров, він познайомився з Г. Пасхаловою 1852 р., вони заприятелювали, разом збирали на Поволжі народні пісні (зокрема у с. Юшерівці-Залєтаївці та околицях), їздили в заміський будинок у маєтку бабусі П. Юнгерівці і слухали та записували пісенний фольклор (згодом видали) від «простонародних» чоловіків та жінок [18; 51]. Часткова публікація зібраних 1852–1853 текстів стала першим виданням пісенного фольклору Саратовського краю.

У 1853 році помер перший чоловік Г. Пасхалової і восени 1854 року вона вийшла заміж за молодшого від неї на сім років Д. Мордовця, який закінчив Петербурзький університет з золотою медаллю і ступенем кандидата історико-філологічного факультету, в них народилася дочка Віра (згодом написала мемуари про свою родину [3; 26]). М. Чернишевський у листі до своїх рідних від 13 грудня 1854 року так прокоментував шлюб Г. Пасхалової та Д. Мордовця: «Бывшая госпожа Пасхалова действительно сделалась ныне г-жою Мордовцевою, к немалому удивлению знающих его и ее людей… Дело тем более удивительно, что между ними, как мы должны признать, не было ничего грязного. По-видимому, эту женщину привело к браку стремление найти верного покровителя своим сыновьям и дочерям, если с нею самой что-нибудь случиться…» [52].

Анна Никанорівна ввела чоловіка у коло своїх саратовських знайомих, допомагала йому в літературній та науковій праці. Особливий вплив на світогляд Д. Мордовцева мала його дружба з М. Костомаровим, який працював секретарем губернського статистичного комітету, а Д. Мордовець став його помічником. Спільні інтереси – любов до історії та української літератури зблизили їх.

У Петербурзі 1859 року, гостюючи разом зі своїм чоловіком у М. Костомарова, Г. Мордовцева познайомилася з Т. Шевченком [24]. Одержавши у Саратові «Кобзар» із дарчим написом поета, відповіла 5 березня 1860 року листовно – сонетом «Эх, кабы на серце горе не лежало», прозовою подякою за книжку і особистим побажанням щастя та вітальним постскриптумом Д. Мордовця, який згодом написав рецензію на це видання [25].

Шлюб Пасхалової-Мордовцевої з Д. Мордовцем виявився нетривалим. У кінці 60-х років відбувся розрив стосунків. Письменниця глибоко переживала його. Останні роки усамітнено провела у Саратові, хворіла, зрідка навідувала дітей у Петербурзі та Варшаві [38]. Після смерті сина Михайла (загинув на війні, звільняючи сербів від османського гніту), взяла на виховання внучку Алевтину (1875, або 1873 чи 1878–1953), яка згодом стала оперною співачкою, вокальним педагогом і музично-суспільним діячем. 1 березня 1885 року передчасно пішов із життя син Г. Мордовцевої Віктор Пасхалов. Невдовзі померла і Ганна Мордовцева, похована на Воскресенському цвинтарі Саратова.

Літературну творчість почала з 1842 року, публікуючи поезії та статті в «Саратовских губернских ведомостях», «Известиях Академии наук» під псевд. А. Б-ц. Перебуваючи у Петербурзі, за дорученням Російської АН переписувала давньоруські рукописи, уклала «Полные словари» до двох творів давньоруської літератури: «Слова» Григорія Назіанзина (XI ст.) та до «Изоборника Святослава 1073». Рукописи цих праць, разом з рукописним збірником саратовських пісень і билин вона передала в «Отделение русского языка и словесности Российской АН», отримавши подяку Ізмаїла Срезневського. Протягом усього життя писала вірші, робила спроби перекладів (переклала майже всю «Книгу пісень» Генріха Гейне, не опублікована). 1877 року у Саратові вийшла її єдина збірка «Отзвуки жизни» (підписана: А. Б-з, з присвятою дітям), до якої увійшли поезії різних жанрів (балади, романси, експромти, епітафії, «жарти» тощо, а також автобіографічні поезії щоденникового змісту). Її син Віктор Пасхалов поклав на музику романси «Слышишь ли, милый», «Прости мне», «Изобидели сердце», «Дай на тебя наглядеться» та інші.

ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2015. Випуск 79

Значним є внесок Мордовцевої у розвиток етнографічного руху Саратова і губернії. Вона уклала і видала фольклорний збірник «Былины и песни, записанные в Саратове» (1854), спільно з Костомаровим – «Русские народные песни, собранные в Саратовской губернии» [43]. Заслуговує на увагу різноманітність тематики записаного етнографічного матеріалу: рідкісні варіанти билин про руських богатирів – Іллю Муромця, Добриню Никитича, Альошу Поповича, про Івана Грозного та ін., народні пісні: історичні, розбійницькі, тюремні, антикріпосницькі, сатиричні, солдатські, великий розділ пісенного матеріалу складали побутові пісні [40]. Деякі з фольклорних записів публікувала в «Саратовских губернских ведомостях», «Известиях Академии наук». Крім того, Мордовцева захоплювалась філософією, медициною, історією.

Склала зошит «Поэзия Тараса Григорьевича Шевченка 1847–1850, 1857–1859. А.Н.М.», власноруч занотувавши, за оцінкою П. Стебницького, «чимало цікавих варіантів» [41]. Зміст зошита було доповнено фіксацією віршованих відгуків на смерть Т. Шевченка, текстами промов із його похорону в Петербурзі. Д. Мордовець зберігав ці записи, згодом вони з його спадщиною перейшли до Музею українських старожитностей імені В. В. Тарновського Чернігівського губернського земства (1902–1923). Ці раритети використав Василь Доманицький, готуючи видання «Кобзаря» (СПб., 1908) [45].

Готуючи двотомне видання творів Шевченка [54], І. Франко активно вів листування з В. Доманицьким, який видав «Кобзар» 1907 року і готував наступне видання 1908 року [53]. Обидва видання (Франкове 1908 і В. Доманицького 1908, відповідно № 2812 і № 3721) є в особистій бібліотеці І. Франка). У листі до І. Франка від 12 серпня 1907 року В. Доманицький писав: «Щодо Мордовцівських поправок, то їх, розуміється, не можна усіх приймати, хоч вони, безперечно, вийшли з автографа» [14, № 1614, арк. 295–296]. В. Доманицький зазначив, що деякі найпізніші варіанти Львівського «Кобзаря» 1867 р., для котрих у відомих йому автографах він не знаходив підстав, відображені у рукописі Мордовця (мається на увазі зошит «Поэзия Тараса Григорьевича Шевченка 1847–1850, 1857–1859. А.Н.М.», який уклала Г. Мордовцева. – *О. Л.*). І далі у листі: «А рукопис цей – це список з автографа, котрий Шевченко ще раз переглянув по тому, як його було описано. Тим-то й пояснюється багато нових, кращих варіантів, ніж відомі нам» (14, № 1614, арк. 296). Доманицький надіслав Франкові копію з оригіналу «Кобзаря», котрий подано до друку: «Ті аркуші, що Вам послано, то не 2-е видання, а перше; коректу в ньому робило багато людей, через те й кілька правописів є» [14, № 1614, арк. 296]. «Щодо ґ в тих аркушах, що я Вам послав, то це не Мордовцева, а моя вина. Але, на щастя, у друкарні не було цієї літери, через те я даремне її зазначав» [14, № 1614, арк. 298–296].

У листі до В. Доманицького 21 серпня 1907 року з Криворівні І. Франко, дякував «за звістку про мордовцівські поправки, тепер буду знати, яким оком дивитися на них» [46, т. 50, с. 593]. Йдеться про різночитання у списку «Кобзаря», що його переписала Г. Мордовцева, які В. Доманицький врахував у своєму виданні 1908 року. З пізнішого листування І. Франка з В. Доманицьким, дізнаємося, зокрема, що Олександр Корсун, на їх прохання, звірив поезію «Черниця Мар’яна» з Петербурзьким виданням «Кобзаря» 1860 року, знайшовши деякі відмінності.

ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2015. Випуск 79

Українофіл, священник, поборник тверезого способу життя, захисник нужденних і відкинутих на дно цивілізації, епігон Т. Шевченка, за висловом І. Франка, Петро Огієвський-Охоцький, москвофіл Семен Бендасюк, який спочиває у братській могилі російських журналістів на Личаківському цвинтарі Львова, і емансипована, глибоко лірична у свої віршах, постійно прагнуча нових знань росіянка Г. Мордовцева, котра своєю рукою написала список «Кобзаря» Т. Шевченка, зробивши неоціненний вклад в українську культуру, надзвичайно різні, але, поза будь-яким сумнівом, непересічні особистості. Аналізуючи Франкову рецепцію цих персоналій, ми пунктирно торкнулися (лише озвучивши їх) проблеми епігонства, ставлення І. Франка до москвофільства і тему його видавничої діяльності. Завдяки І. Франку ми змогли дізнатися більше про цих осіб, пізнати краще епоху І. Франка, побачити, що події давньої історії знаходять місце і в сучасному житті. Є патріоти, і є зрадники, є реалісти, і є ідеалісти. Життя багатогранне і мінливе. Але завжди є люди, які залишають свій слід в історії, одні більший, інші – менший. Наше завдання – вивчати, аналізувати і робити правильні висновки для себе та всіх інших.

Список використаної літератури

1. Акт обжалованя… Ц. к. Прокураторія обжаловує ув’язнених: І. Симеона Бендасюка, ІІ. Максима Сандовича, ІІІ. Ігнатія Гудиму, IV. Василія Ковдру. – Львів, дня 4 січня 1914. – 190 с.
2. [*Александрова В.*] Данило Лукич Мордовцев: Спогади його доньки / [Александрова В.] // Хроніка. – 2000. – К., 2003. – Вип. 55/56.
3. *Александрова В.* Данило Лукич Мордовцев. Спогади його доньки / В. Александрова // Україна. – 1930. – № 1/2. – С. 117–146.
4. *Баженова А.* Пасхалова-Мордовцева Анна Никаноровна [Електронний ресурс] / А. Баженова // Хронос. Биографический указатель. – Режим доступу : http://www.hrono.ru/biograf/bio_p/pashalova_mordov.html).
5. *Б-з А.* Отзвуки жизни. 1842–187-: посвящает своим дѣтям / А. Б-з. – Саратов : Тип. П. С. Феокритова, 1877. – 303 с.
6. Бібліотека Івана Франка: Науковий опис : у 4 т. Т. 1. – К., 2010. – № 372, комп. 1.
7. *Бойко І.* Українські літературні альманахи і збірники XIX – початку XX ст. / І. Бойко. – К., 1967. – С. 79.
8. *Ваврик В. Р.* За что судили 25 лет тому назад?: (О процессе С. Ю. Бендасюка и тов.) / В. Р. Ваврик // Русский голос [Л.]. – 1939. – № 185.
9. *Ваврик В. Р.* Краткий очерк истории галицко-русской письменности / В. Р. Ваврик. – Лувен, 1973. – С. 63.
10. *Денисов Р.* Світлой памяти Семена Юрьевича Бендасюка / Р. Денисов // Карпаторусский календарь Лемко-Союза на год 1967. – [США; Канада, 1967]. – С. 74–78.
11. *Деркач Б. А.* Жанр байки в українській літературі / Деркач Б. А., Косяченко В. Т. // Українська байка / упоряд. Б. А. Деркача, В. Т. Косяченка. – К., 1983. – С. 3–27.
12. *Деркач Б. А.* Крилов і розвиток жанру байки в українській дожовтневій літературі / Б. А. Деркач. – К., 1977. – С. 186–188.
13. *Єфремов С.* Історія українського письменства / С. Єфремов. – К., 1995. – С. 353.
14. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка (далі – ІЛ). – Ф. 3.

15. Історія української літератури XIX століття : у 3 кн. Кн. 2 / за ред. М. Т. Яценка. – К., 1996. – С. 32, 40, 44, 47, 69.
16. *Колодій М.* Іван Франко в році російської інвазії (Кілька споминів і записок) / М. Колодій // Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. стаття і прим. М. І. Гнатюка. – Вид. 2-ге, доповн. і переробл. – Львів, 2011. – С. 773.
17. *Кониський О.* Біографічні замітки / О. Кониський // Ватра. – Стрий ; Львів, 1887. – С. 110–112.
18. *Костомаров Н. И.* Исторические произведения. Автобиография / Н. И. Костомаров. – К., 1990. – С. 490–501.
19. *Кріль М.* Бендасюк Семен / М. Кріль // Енциклопедія Львова. – Т. 1. – Львів, 2007. – С. 207.
20. *Лазерсон Б.* Собирательница народных песен / Б. Лазерсон // Волга [Саратов]. – 1969. – № 9. – С. 189–192.
21. *Масанов И. Ф.* Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей : в 4 т. Т. 4 / И. Ф. Масанов. – М., 1960. – С. 346, 361.
22. *Мишанич С. В.* Огієвський-Охоцький Петро / С. В. Мишанич // Українська Радянська Енциклопедія. – К., 1982. – Т. 7. – С. 480.
23. *Момот В. С.* В Саратове (1854–1873) / В. С. Момот // Даниил Лукич Мордовцев / В. С. Момот. – Ростов, 1978. – С. 22–28, 33–42.
24. *Мордовець Д.* З минулого і пережитого: Про батька Тараса та ще про дещо. Спомини Данила Мордовця / Д. Мордовець // ЛНВ. – 1902. – № 6. – С. 243–252.
25. *Мордовцев Д.* Кобзарь Тараса Шевченка. Коштом Платона Семеренка. С.-Петербург. 1860 / Д. Мордовцев // Русское слово. – 1860. – № 6. – С. 37–71.
26. *Мордовцева-Александрова* [*Олександрова-Мордовцева*] *В.* Микола Іванович Костомаров і його приятелі (Дещо з споминів) / Віра Мордовцева-Александрова // Україна. – 1927. – № 5. – С. 69–98.
27. *Муренина Г. П.* «Работою вы победите мир» / Г. П. Муренина // Саратовские друзья Чернышевского. – Саратов, 1985. – С. 72–86.
28. Обвинительный акт по делу С. Ю. Бендасюка и тов. – Львів, 1914. – 31 с. (Приложение к «Прикарпатской Руси». № 1294).
29. *Огиевский П.* Обычай умывать руки после погребения умерших / П. Огиевский // Черниговские епархиальные известия. – 1868. – № 24. – Часть неофициальная. – С. 490–494.
30. *Огієвскій П.* Думки на могили : Збірникъ віршів / П. Огієвскій. – Чернігів, 1856. – 32 с.
31. *Огієвський-Охотський П.* Пані і дві Челядки; Лисиця і Мужик / П. Огієвський-Охотський // Українська байка / післямова та прим. О. В. Даниліна. – Х., 2008. – С. 102–105. – (Серія: Українська класика).
32. Огієвський-Охоцький Петро // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Перевидання в Україні. – Львів, 1996. – Т. 5. – С. 1812.
33. *Огоновський О.* Історія літератури руської [української]. Ч. 2. Вік XIX: Поезія. Драма. Фотопередрук Олекси Горбача з вид. – Львів, 1889. – Мюнхен, 1991. – С. 716–717.
34. *Огоновський О.* Петро Охоцький-Огієвскій / О. Огоновський // Зоря. – 1888. – № 17. – С. 281–285.
35. Репертуар української книги, 1798–1916: Матеріали до бібліографії. Т. 1: 1798–1870 / упоряд., підгот. до друку та прим. Л. І. Ільницької. – Львів, 2005. – С. 145 (№ 821).
36. Репертуар української книги, 1798–1916: Матеріали до бібліографії. – Т. 9: 1914–1916 / упоряд., підгот. до друку та прим. Л. І. Ільницької. – Львів, 2005. – № 17930, 18279.
37. Русская Галиция и «мазепинство». – М., 2005. – С. 560.
38. *Самохвалова Н.* «Эмансипе из Саратова» / Н. Самохвалова // Газета недели в Саратове. – 2011. – 26 липня [№ 26].

39. *Соколов С. Д.* Саратовцы – писатели и ученые: [Мордовцева Анна Никаноровна] / С. Д. Соколов // Труды Сарат. уч. архив. комис. – 1911. – Вып. 33. – С. 173–174.
40. *Солодовниченко Л. Я.* «Вы жили недаром» / Л. Я. Солодовниченко, О. Е. Парунова // Саратовские друзья Чернышевского. – Саратов, 1985. – С. 55–72.
41. *Стебніцький [Стебницький] П. Я.* З архіва Д. Л. Мордовцева / П. Я. Стебніцький // Україна. – 1907. – Кн. 9. – С. 285–310.
42. *Сухий О.* Галицькі москвофіли в оцінці Івана Франка / О. Сухий // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. – Львів, 1998. – С. 116–119.
43. *Тихонравов Н. С.* Летописи русской литературы и древностей / Н. С. Тихонравов. – 1862. – Т. 4. – С. 1–112.
44. Українська література у портретах і довідках : давня література – література XIX ст. / [Петро Кононенко та ін.]. – К. : Либідь, 2000. – С. 229.
45. *Усенко П.* Мордовець (Мордовцева) Ганна (Анна) Никанорівна / П. Усенко // Шевченківська енциклопедія. – К., 2013. – Т. 4. – С. 323
46. *Франко І.*Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986.
47. *Франко І.* Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 51–54 / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 2008–2011.
48. *Франко І.* [«Ідеї» й «ідеали» галицької москвофільської молодежі] (первісна назва «Щирість тону і щирість переконань») / Іван Франко // ЛНВ. – 1905. – Т. 30, кн. 5. – С. 101–112.
49. *Франко І.* Михайло П[етрович] Старицький / Іван Франко. – ЛНВ. –1902. – Кн. 5. – С. 43–67; Кн. 6. – С. 126–138; Кн. 7. – С. 15–26.
50. *Франко І.* Українська альманахова література (першодрук пол. мовою: «Rusińska literatura albumowa» // Prawda. 1887. № 22. S. 260–261 [Альманах «Дністрянка», «Руська хата», «Громадський друг», «Дзвін», «Молот»]; № 24. S. 284–285 [альманах «Ватра»]; № 27. S. 320–321 [Промова Г. Цеглинського на Шевченківських роковинах, альманах «Перший вінок»].
51. *Чернышевский Н. Г.* По поводу «Автобиографии» Н. И. Костомарова / Н. Г. Чернышевский // Полное собрание сочинений : в 15 т. Т. 1 / Н. Г. Чернышевский. – С. 757–777 [774]).
52. *Чернышевский Н. Г.* Полное собрание сочинений : в 15 т. Т. 14 / Н. Г. Чернышевский. – С. 280.
53. *Шевченко Т.* Кобзарь / Т. Шевченко. – СПб., изд. Общ-ва им. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высших учебных заведениях С.-Петербурга и Благотв. общ-ва изд. общеполезн. и дешевых книг. – 2-ге вид. – СПб., 1908; попереднє вид.: СПб., 1907.
54. *Шевченко Т.* Твори. Кобзар / Тарас Шевченко. Т. 1–2 / вид. під ред. Івана Франка. – Львів, з друк. НТШ, 1908. – Т. 1 [1838–1847]. X+439 с.; Т. 2 [1847–1860].
55. Этнографическіе матеріалы, собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніях / Б. Грінченко. – Т. 1–3. – 1895–1899.
56. *Юдин В.* Мордовцевы в Саратове / В. Юдин // Исторический вестник. – 1907. – № 3. – С. 922–938.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2015
Прийнята до друку 24.10.2015

IVAN FRANKO ABOUT PETRO OHIEVSKYI-OKHOTSKYI, SEMEN BENDASYUK AND HANNA MORDOVTSEVA

Olena LUTSYSHYN

National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Franko Institute,
18, Drahomanova Str., Lviv, Ukraine, 79005,
e-mail: olenkaluc@ukr.net

Three not well-known figures from the era of Ivan Franko are studied. The reception of Petro Ohievskyi-Okhotskyi's works by Ivan Franko and attitude of Franko to Semen Bendasyuk's activity, which found its expression in poetry «Man of Confidence» are analyzed. The article aslo considered the fleeting mention of «Mordovtsev's edits» in correspondence of Vasyl Domanytskiy with Franko on publication of «Kobzar» by T. Shevchenko and notebook «Poetry of Taras Hryhorovych Shevchenko 1847–1850, 1857–1859. A.N.M.», which was rewritten by Hanna Mordovtseva.

Keywords: epigone, Russophilism, poetry, publishing, era of I. Franko.